

Ötven éve történt: a prágai tavasz

Az 1960-as évek második felében Csehszlovákia mind gazdaságilag, mind politikailag válságba került. Ellátási gondok mutatkoztak húsból, zöldség- és gyümölcsfélékből. Nyilvánvalóvá vált, hogy az éppen folyamatban lévő öt éves terv célkitűzéseit nem sikerül teljesíteni, ezen egy adminisztrációs módosítással próbáltak segíteni: a tervidőszak határát ötről hét évre tolták ki – ami természetesen nem gátolhatta meg az életszínvonal zuhanásszerű esését.¹

1967 októberében néhány reformer, köztük a legjelentősebb Ota Šik, akcióba lépett, és a Központi Bizottság ülésén megtámadták Antonín Novotný első titkárt. Novotnýnak nem sikerült támogatást szereznie sem kommunista társaitól, sem Moszkvától, ezért lemondásra kényszerült. Így lett hosszú egyeztetések után 1968. január 5-én a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára Alexander Dubček.²

Március 31. Bejelenti megalakulását a Klub 231. (A 231. törvénycikk alapján ítélték el Csehszlovákiában a társadalom és a köztársaság ellenségeit. Ez a cikkely szolgált ürügyül a koncepciós perek során is.)

Április 5. Megalakul a Klub angażovaných nestraníků – KAN – (Elkötelezett Pártonkívüliek Klubja). A Klub kiáltványából: „Abból indulunk ki, hogy a meglévő politikai pártok tagjainak lehetőségük van kifejezni nézeteiket, megfogalmazni és széleskörűen szervezett alapon érvényesíteni elveiket, míg a párton kívüliek politikailag elszigeteltek, passzivitásra vannak ítélve...”

Április 7. Lenárt csehszlovák miniszterelnök lemond, 8-án Černiket nevezik ki utódjául.

Május 4. Dubčeket, a CSKP főtitkárát Moszkvába rendelik.

Június 27. Megjelenik a „2000 szó”, a csehszlovákiai értelmiség nyilatkozata, egyelőre 70 aláírással. Július 8-ig 34 241-en csatlakoztak az aláírókhoz.

Kétezer szó

(mely munkásra, parasztra, hivatalnokra, tudósra, művészre egyaránt tartozik)

Nemzetünk létét először a háború fenyegette. Később olyan idők jöttek, amelyek a lelki egészségét és jellemét tették próbára. Népünk többsége a szocializmus programját reménykedve fogadta. Az irányítás azonban hamis emberek kezébe került. Nem az volt a legnagyobb baj, hogy nem rendelkeztek kellő államférfiúi tapasztalattal, tárgyi tudással, filozófiai műveltséggel, hanem az, hogy hiányzott belőlük az egyszerű bölcsesség és tisztesség, annak a képessége, hogy meghallgassák mások véleményét és a náluknál tehetségesebbeknek önként átadják helyüket.

A Kommunista Párt a háború után még élvezte az emberek bizalmát, de azt fokozatosan hivatalokra váltotta, míg végül megszerzett minden hivatalt, de a bizalomból semmi sem maradt. Ezt ki kell mondani – tudják ezt a közöttünk élő kommunisták is, akiknek a becsapottsága épp oly nagy, mint a többiek csalódása. A vezetés hibás irányvonala a Pártot politika pártból, ideológiai egységből, hatalmi szervezetté változtatta, amely aztán magába szívta a hatalomra éhes egoistákat, a számító gyávákat és a szennyes lelkiismeretű embereket. Ez aztán visszahatott a Párt jellegére, viselkedésére, mert a Párt belső felépítése nem tette lehetővé a rendes emberek számára, hogy szégyenteljes

megrázkódtatások nélkül tegyenek szert befolyásra, és így nem nyílt módjuk arra, hogy a Pártot fokozatosan megváltoztassák, a kor követelményeihez igazíthassák. Sok kommunista harcolt a hanyatlás ellen, de egyikük sem tehetett semmit.

A Kommunista Pártban uralkodó viszonyok határozták meg az állam állapotát is, annak modelljeként szolgáltak. A Párt összefonódása az állammal oda vezetett, hogy a Párt elvesztette azt az előnyt, amelyet a végrehajtóhatalmon való kívülállás jelenthetett volna. Nem volt, aki kritizálja az állam és a gazdasági szervezetek tevékenységét. A parlament megszűnt tárgyalni, a kormány irányítani, az igazgatók igazgatni. Eltűnt a választások jelentősége, a törvények is elvesztették súlyukat. Nem bízhattunk meg senkiben, aki valamely bizottságban minket képviselt, mert még ha méltó is lett volna a bizalmunkra, akkor sem várhattunk volna tőle semmit, mert nem érhetett el semmit. Rosszabb volt azonban, hogy már szinte egymásban sem bízhattunk. A személyes és kollektív tisztesség eltűnt értéknek lenni. Ezért aztán az emberek többsége elvesztette az érdeklődését a közösség dolgai iránt, és csak a saját érdekeivel és a pénzzel törődött – jellemzi a körülményeinket, hogy ma már a pénzben sem bízhatunk. Megromlott az emberek egymás közötti viszonya, a munka öröme eltűnt, egyszóval népiünk olyan időket élt meg, amelyek lelki egészségét és jellemét veszélyeztették.

A mai állapotért felelősek vagyunk mindannyian, még inkább a köztünk élő kommunisták. De a legfőbb felelősség azokat terheli, akik részei, eszközei voltak a hatalomnak, amely a pártapparátus segítségével behálózta az egész országot: Prágától a legkisebb járásig, településig. Az apparátus döntötte el, hogy ki mit tehet meg és mit nem, az apparátus irányította a szövetkezeteket a tagság nevében, a gyárakat a munkások nevében, a nemzeti bizottságokat (tanácsokat) a lakosság nevében. A valóságban semmiféle szervezet nem volt a tagjaié, a kommunistáké sem. A tényleges irányítók legfőbb bűne az, hogy a saját akarataikat a munkások akarataként állították be. Ha ezt a hazugságot el tudnánk hinni, akkor a munkásokon kellene számonkérni a mai gazdasági visszaesést, az ártatlan emberek ellen elkövetett gazságokat, a cenzúra bevezetését, amely megakadályozta, hogy mindenről írjunk, a munkások lennének hibásak az elhibázott beruházásokért, a kereskedelem visszaesése és a lakáshiány miatt. Természetesen egyetlen értelmes ember sem hibáztatja ezekért a munkásokat. Mindannyian tudjuk, és főleg tudja minden munkás, hogy a munkásság semmiben nem döntött. Mások szavaztak a munkások képviselői helyett. Miközben a munkások egy csoportja úgy hitte, ő irányít az alatt a nevében a párt és államapparátus egy kizárólagosan erre nevelt rétege gyakorolta a hatalmat. Ők vették át ténylegesen a megdöntött osztály hatalmát és váltak az új hatósággá. Meg kell azonban vallanunk, hogy egyesek a kommunisták közül, már régen felismerték a történelem eme mocskos korszakát, játékát, magukban ezt már régen tudatosították. Ők ma arról ismerhetők fel, hogy orvosolják a sérelmeket, kijavítják a hibákat, a tagság és a lakosság kezébe adják a döntés jogát, korlátozzák az apparátus hatalmát. Velünk harcolnak ők a párton belüli elmaradott gondolkodás ellen. De a funkcionáriusok nagy része szembeáll a változásokkal, és nekik még ma is nagy befolyásuk van!

Ez év kezdetétől a demokrácia újjászületésének folyamatát éljük. Ez az újjászületés a Kommunista Pártból indult ki. Ezt be kell ismernünk, és tisztában vannak ezzel a körülöttünk lévő pártonkívüliek is, akik pedig a párttól semmi jót nem reméltek. Hozzá kell azonban azt is tennünk, hogy ez a folyamat nem is kezdődhetett máshol. Hiszen húsz éven át csak a kommunisták élhettek valamiféle politikai közéletet, csak a kommunista kritika volt ott, ahol a dolgok történtek, kizárólag a Kommunista

Párton belüli ellenzék bírt azzal az előnnyel, hogy kapcsolatban állt az ellenfelével. A demokratikus kommunisták kezdeményezései és erőfeszítései ezért csupán törlesztései azon tartozásoknak, amelyekkel a párt az elnyomás alatt tartott pártonkívülieknek tartozik. Tehát a Kommunisták Pártjának semmiféle köszönet nem jár, viszont el kell ismernünk, hogy tisztességgel igyekeztek kihasználni az utolsó esélyt saját és a nemzet tisztessége védelmében. Az újjászületés folyamata nem hozott semmi igazán újat. Olyan gondolatokat és javaslatokat hozott a felszínre, amelyek közül sok régebbi, mint a szocializmusunk tévedései, némelyek pedig a látható események felszíne alatt – elnyomva – jöttek létre és már régen ki kellett volna őket mondanunk. ne legyenek illúzióink arról, hogy ezen eszmék most majd az igazság erejével győzni fognak.

Győzelmünkről inkább a régi rezsim fáradtsága gondoskodik, mert már régen belefáradt a senki által nem akadályozott húszévi uralkodásba. Valószínűleg teljes egészében be kellett érniük a rendszer alapjaiban és ideológiájában jellemző zavaró elemeknek. Épp ezért ne értékeljük túl az írók és diákok soraiból érkező kritika jelentőségét. A társadalmi változások forrása a gazdaság. Az igaz szó csak akkor kap jelentőséget, ha jól kimunkált körülmények között hangzik fel. Jól kimunkált körülmények – ez alatt nálunk sajnos az általános szegénység és az uralkodás egész régi rendszerének szétesését kell érteni, amikor a politikusok egy bizonyos típusa a mi számlánkra kompromittálja magát. Az igazság tehát nem győz, az igazság csupán megmarad akkor is, ha már mindent tönkretettek! Ezért semmi okunk nemzeti diadalra, csupán új reménységre van okunk.

Hozzátok fordulunk a remény eme pillanatában, amely ma még állandó veszélyben forog. Hosszú hónapokig tartott, amíg elhittük, hogy szabadon megszólalhatunk, beszélhetünk, sokan közülünk még ma sem hiszik, hogy megtehetik. De már eleget beszéltünk, annyi mindent lelepleztünk, most már a rendszer emberivé tételét be kell fejezni. Különbözik a régi rend erőinek bosszúja kegyetlen lesz. Leginkább azokhoz szólunk most, akik ezidáig csak vártak. Az eljövő időszak hosszú évekre mindent meghatároz.

Az időszak, amely előtt állunk, a nyár, a pihenéssel, szabadsággal, amikor mindannyian – régi szokásunkhoz híven – mindent ott szeretnénk hagyni. De biztosak lehetünk, hogy a mi nagyrabecsült ellenfeleinknek nem fog hiányozni a nyári pihenés, mozgósítják lekötelezettjeiket, és már most megpróbálják előkészíteni a nyugodt karácsonyukat. Ügyeljünk tehát arra, hogy mi történik, igyekezzünk az eseményeket megérteni és válaszolni rá. Hagyjunk fel ama lehetetlen követeléssel, hogy valaki, nálunk bölcsebb, mindig megmagyarázza nekünk a dolgokat és egyszerű következtetéseket is vonjon le belőlük. Mindenkinél magának kell levonnia a tanulságot. Közös egységes álláspontot csak viták során lehet kialakítani, amihez szólásszabadság szükségeltetik, mely éppen az idejé egyetlen demokratikus vívmánya.

Az elkövetkezendő napokat azonban saját kezdeményezésekkel és saját állásfoglalásokkal kell fogadnunk.

Mindenekelőtt azon nézetekkel fogunk szembeszállni – ha előfordulnának –, hogy a demokratikus megújulás végig lehet vinni a kommunisták nélkül, esetleg éppen ellenük. Ez nem lenne igazságos, sőt értelmetlen volna. A kommunistáknak vannak szervezeteik, azokban kell támogatnunk a haladó szárnyat. Vannak kipróbált funkcionáriusaik, és végül is még mindig, az ő kezükben összpontosulnak az irányítás karjai és nyomógombjai. A nyilvánosság elé került az Akcióprogramjuk, amely egyben a legkiáltóbb igazságtalanságok megszüntetésének a programja – senki más nem

rendelkezik semmiféle hasonló konkrét programmal. Követelnünk kell, hogy minden községben és járásban kerüljön nyilvánosság elé a helyi akcióprogram. Itt egyszerűen nagyon hétköznapi és régen várt tettekről van szó. A Csehszlovák Kommunista Párt kongresszusra készül, amely új Központi Bizottságot választ. Követeljük, hogy legyen jobb az új, mint ez a mai. Ha a Kommunista Párt azt mondja, mostantól vezetői a lakosság bizalmára kívánnak támaszkodni, nem pedig erőszakra, higgyünk neki addig, amíg hihetünk azoknak az embereknek, akiket a járási és megyei konferenciákra küld mint delegátusokat.

Az emberek mostanában nyugtalankodnak, úgy érzik, hogy a demokratizálási folyamat megtorpant. Ez az érzés részben a mozgalmasság utáni fáradtságból ered, részben viszont megfelel a ténynek: elmúlt a meglepő leleplezések szezonja, a magas funkcionáriusok lemondásé és a mámorító szavaké, a sosem hallott bátor szavaké. Ám az ellentétes erők küzdelme csak egy kissé lett rejtettebb folyik a harc a törvények formájáért és tartalmáért a gyakorlati intézkedések kiterjesztéséért. Ezenkívül az új embereknek, minisztereknek, ügyészeknek, vezetőknek és titkároknak időt kell adni a munkához. Joguk van erre a haladékra, hogy legyen lehetőségük vagy bizonyítani, vagy távozni. Ráadásul a központi politikai szervektől ma nem várhatunk semmit. Ők már eddig is meglepően tisztességesnek bizonyultak.

Az előttünk álló demokratizálás gyakorlatának minőségét az dönti el, hogy mi történik a vállalatokkal, a vállalatoknál. A mi valamennyi vitánk mellett végül mégis a gazdálkodók kezében vagyunk. Keresnünk kell a jó gazdálkodókat, ki kell emelnünk őket. Való igaz, hogy a fejlett országokhoz képest valamennyien rosszul vagyunk fizetve, egyesek katasztrofálisan. Követelhetünk persze több pénzt, amit ki kell bocsátani, ezzel el lehet értékteleníteni. Követeljük inkább az igazgatóktól és elnököktől, hogy tárták fel előttünk, mit és mennyiért akarnak termelni, kinek és mennyiért eladni, mennyit keresnek ezen, ebből mennyit fektetnek a termelés korszerűsítésébe és mit lehet elosztani. A sajtó látszólag unalmas főcímei mögött igen kemény küzdelem folyik, demokrácia vagy korlátok. Ebbe a munkások úgy mint vállalkozók a képviselőiken keresztül szólhatnak bele, akiket a vállalati irányításba és a vállalati tanácsokba választhatnak. Az alkalmazottak azzal tehetik a legjobbat magunknak, ha saját képviselőiket választják be a szakszervezetekbe.

Hogyha ez idő szerint nem várhatunk többet a központi politikai szervektől, annál többet kell elérnünk a járásokban és a községekben. Követeljük mindazok távozását, akik visszaéltek hatalmukkal, megkárosították a közvagyon, tisztességtelenül vagy kegyetlenül viselkedtek. Meg kell találnunk annak a módját, hogy hogyan készítjük őket távozásra. Ennek alkalmas módja a nyilvános kritika, jegyzékek, tüntetés, tüntető jellegű társadalmi munka, adakozás a soron kívüli nyugdíjazásukra, sztrájk, személyük bojkottja. El kell azonban utasítani a törvénytelen és illetlen vagy ízléstelen módszereket, mert ezeket fel tudják használni Alexander Dubček befolyásolására. Az ízléstelen levelek írásával szembeni ellenállásunknak olyan általánossá kell válnia, hogy minden ilyen levelet, amit esetleg kapnak, nyugodt lélekkel hamisnak tarthassunk, amit ők maguk küldtek önmaguknak. [A hatalom képviselői gyakran gyalázkodó leveleket írtak önmaguknak, amit később felhasználtak a prágai tavasz lejáratására. Ménes András megjegyzése.]

Élesszük fel a népfront tevékenységét! Követeljük a nemzeti bizottságok üléseinek nyilvánosságát! Olyan kérdésekkel kapcsolatban, amelyeket senki nem akar felvállalni, hozzuk létre saját állampolgári bizottságainkat! Ez igen egyszerű: összeül néhány ember, elnököt választanak, szabályos jegyzőkönyvet vesznek fel, nyilvánosságra

hozzák a határozatukat, megoldást követelnek, nem hagyják magukat elnémitani. A helyi és megyei sajtót, amely jórészt hivatali szócsővé degradálódott, változtassuk a konstruktív politikai erő szószerévé, követeljük szerkesztőségi tanácsok létrehozását, válasszuk középük a Népfront képviselőit, esetleg alapítsunk új folyóiratokat! Hozzunk létre bizottságokat a szólásszabadság védelmére! Gyűléseinken szervezzünk saját rendfenntartó szolgálatot! Ha meglepő híreket hallunk, bizonyosodjunk meg, igazak-e, menesszünk küldöttséget illetékes helyekre, az illetékesek választát hozzuk nyilvánosságra, ha kell, akár a kapukra írva! Támogassuk a biztonsági szereket, amennyiben valóban büntetendő cselekmények tetteseinek után nyomoznak, mi nem anarchiát és általános bizonytalanságot akarunk! Kerüljük a szomszédok közti vitákat, nem szidalmazzuk egymást politikai okokból! Leplessük le a besúgókat!

Az élénkülő nyári mozgolódás az egész köztársaságban fel fogja kelteni az érdeklődést a szlovákok és csehek közti viszony államjogi rendezése iránt. A nemzeti kérdés megfelelő megoldásának tartjuk a föderalizációt, ez azonban csak egy a demokratizálás fontos intézkedései közül. Ez az intézkedés önmagában nem hoz a szlovákok számára jobb életet. A rendszer külön Csehországban és külön Szlovákiában ezáltal még nem változik meg.

A párt – állam korporáció uralma ettől még tarthat tovább – Szlovákiában annál is inkább, mert „nagyobb szabadságot vívott ki”.

Az utóbbi időben nagy nyugtalanságot kelt az a lehetőség, hogy fejlődésünkbe külföldi erők avatkozhatnak be. Szemtől szemben a túlerővel nem tehetünk egyebet, tisztességgel kitartunk az álláspontunk mellett és nem kezdeményezünk. Kormányunknak tudomására hozhatjuk, hogy ha kell, fegyverrel támogatjuk, amíg azt teszik, amit várunk tőle, szövetségeseinket pedig biztosíthatjuk, hogy a szövetségi, barátsági és kereskedelmi szerződéseket betartjuk. Az alantas szemrehányások és indokolatlan gyanúsítgatások csak kormányunk helyzetét nehezítik, nem pedig nekünk segítenek. Az egyenrangú kapcsolatokat csak azon az úton biztosíthatjuk, ha a belső körülményeinket megjavítjuk, és olyan messzire megyünk a megújulásban, hogy egyszer majd olyan államférfiakat választunk magunknak, akik lesznek olyan tapasztalt, tisztességes és bölcs politikusok, hogy ilyen kapcsolatokat kiépítsenek és fenntartsanak. Végül is ez a világ minden kis országa kormányának problémája.

Az idei tavaszon a háború utáni első igazi nagy lehetőség tért vissza. Újra lehetőség van saját kezünkbe venni közös ügyünket, amely munkamegnevezésként a szocializmus nevet viseli. Lehetőségünk van úgy formálni, hogy jobban megfeleljen egykori jó hírünknek és annak a viszonylag jó véleménynek, amellyel eredetileg magunkról rendelkezünk. Ez a tavasz most ér véget, többé nem tér vissza. Télre már minden eldőlt.

Ezzel véget is ér a nyilatkozatunk, amely a munkásokhoz, földművelőkhöz, hivatalnokokhoz, művészekhez, tudósokhoz, technikusokhoz, egyszóval mindenkire szólt. A megírását tudósok kezdeményezték.³

Június 29-én megjelenik a CSKP KB elnökségének közleménye a Rudé Právóban, amely a 2000 szót egyértelműen károsnak nevezi.

Július 5-én a szovjet, bolgár, lengyel, magyar és NDK párt vezetői levelet intéznek a CSKP vezetőihez, amely a csehszlovákiai revizionista és szocializmusellenes jelenségek veszélyeire figyelmeztet.⁴

Július 13–15-én öt szocialista ország tanácskozása Varsóban. A tanácskozásról újabb levelet intéztek a CSKP vezetőihez: „A reakció támadása, amely az imperializmus se-

gítségével pártjuk és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság társadalmi rendszerének alapjai ellen irányul, mély meggyőződésünk szerint országukat azzal fenyegeti, hogy eltéríti a szocializmus útjáról.”

Július 18-án a CSKP KB elnöksége elutasítja azt a megállapítást, mely szerint Csehszlovákiában ellenforradalmi veszély van.

Július 29-e és augusztus 1. között az SZKP és a CSKP legfelső vezetői találkoznak Ágcsernyőn.⁵

Augusztus 3-a. A csehszlovák, szovjet, lengyel, bolgár, keletnémet és a magyar párt vezetőinek tanácskozása Pozsonyban. A kiadott közös nyilatkozat hangsúlyozza a szocializmus építésének fő elveit.

Augusztus 9–11. Tito elnök Prágában.

Augusztus 15–17. Ceausescu prágai látogatása. 16-án húsz évre szóló barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény létesül Románia és Csehszlovákia között.

Augusztus 20–21. A Szovjetunió, Bulgária, NDK, Lengyelország és Magyarország csapatai bevonulnak Csehszlovákiába. (Románia nemet mondott a megszállásra!) A párt vezetőit letartóztatják, Dubčeknek rádióbeszédben kell megtagadnia a reform vívmányait. Az élő adásban könnyeivel küszködött és örökkévalóságnak tűnt a másodpercekig tartó csend. A CSKP vezetőit katonai repülőgéppel Moszkvába viszik, az önkívületben lévő Dubčeket a repülőgép padlójához láncolva. Eközben Prágában idegen, megszálló tankok cirkálnak.

József Attila sorai jutnak eszembe (1937-ben írta):

„S hol táborokban gyűlt bitangok
verseim rendjét üldözik,
fölszédülnek testvéri tankok
szertedübbörögni rímeit.”⁶
(Kiemelés Ménes Andrásról.)

Történetek érdekes, sőt mulatságos esetek, aminek később kemény következményei lettek. Hatalmas lakodalmat tartottak a felvidéki Csitáron. 1968. augusztus 20-án éjfélkor az ifjú pár üdvösségére éppen a menyasszonytánc pörgött a helyi bálteremben, amikor magyar katonák érkeztek a faluba, a Magyar Néphadsereg felderítő járőrének élesfegyverekkel felszerelt tagjai. A násznép örömittasan fogadta a régen látott „magyar vitéz urakat”, akiket azonnal meg is kínáltak pálinkával. A különös találkozás „levét” a magyar alakulat parancsnoka később meg is itta. Amikor kiderült, hogy alárendelt katonáival együtt mulatozott a felvidéki magyarokkal, hadbírószág elé állították, megfosztották rendfokozatától, kirúgták a honvédségtől. A magyar katonák ugyanis megszállásra kaptak parancsot, de ezúttal nem az elcsatolt területek visszafoglalásának jegyében, hanem „szocialista barátaink” megsegítése címen.⁷

A szlovákok és a csehek nem egyformán élték meg a bevonulást és következményeit: paradox módon a Szovjetunió vezetésének kellett emlékeztetnie Prágát, hogy az 1920-ban létrehozott szövetségi köztársaság két egyenjogú, egyenrangú köztársaságból áll, szíveskedjenek tehát ennek megfelelően bánni a gyengébbik féllel. 1968 után ennek köszönhetően megerősödött Pozsony politikai és közigazgatási szerepe (az új pártvezető, *Gustáv Husák* is szlovák volt), a keleti tagország megkezdte a felzárkózást a fejlettebb Cseh- és Morvaországhoz.⁸

Kádár János nem szívesen küldte a magyar katonákat Csehszlovákiába. Jó barátságot ápolt Dubčekkel.⁹ Másfelől úgy érezte Kádár, hogy be kell vonulnunk Csehszlovákiába, mert így talán menthető a magyar új gazdasági mechanizmus, ami 1968. január 1-ével indult.¹⁰ Először életszínvonal-emelkedést hozott az új gazdasági mechanizmus.¹¹ Aztán

az 1970-es évek elején a gazdasági reform lefékeződött, a gazdaságpolitikában anélkül következett be a visszarendeződés, hogy kimondták volna az új gazdasági mechanizmus felfüggesztését. Az újbóli központosítást az 1973-as olajválság és az azt követő recesszió hatásai is tovább erősítették. A reform iránt elkötelezett politikai vezetőket 1974-ben leváltották, és tovább folytatódott a fenntarthatatlan rendszer hosszú haldoklása.¹²

1968. január 16-án *Jan Palach* cseh egyetemista a prágai Vencel téren étterrel leönti és felgyújtja önmagát, tiltakozásul a megszállás ellen. 19-én hunyt el.

1969. január 20-án Bauer Sándor szintén tiltakozásul felgyújtja önmagát. Több követőjük is akadt, volt, akít megmentettek a tűzhalálból, de az önégetők száma 13 (!) lett. 13 fiatal élet lett tiltakozásul a tűz áldozata.

1972 őszén a szomszédom egy NDK-beli faipari egyetemre ment tanulni. Akkor még Prágában át kellett szállni a Berlinbe tartó vonatra. Jól beszélt németül, ezért az információs ablaknál németül kérdezte, melyik vágányról megy a vonat Berlinbe. Az információs ablaknál ülő fiatal vasúti tiszt csak ennyit mondott: „Megszállókkal nem tárgyalok!”

1984 – nyári olimpia Los Angelesben. Híres „csonka olimpia”. Moszkvai pártutasításra tizennégy szocialista ország bojkottálja az olimpiát. Jugoszlávia és Románia csapatai és egyéni sportolói viszont versenyeznek Los Angelesben.¹³ A rádió műsorát hallgattam, amikor ismét szóba került a prágai tavasz és a bevonulás. A műsorvezető a „Varsói Szerződés fenegyerekének” nevezte Ceaușescu, mert Románia nem vett részt az 1968-as megszállásban, és ott vannak az olimpián.¹⁴

1986 áprilisa. Pozsony belvárosa le volt zárva. A tömegközlekedés talán egy órányi időre leállítva, a főbb útvonalakon rendőrsorfall állta a gyalogosok útját. Hatalmas benzinfaló Volga személygépkocsik haladtak lesötétített üvegekkel Pozsony útjain. Még aznap este a „suttagó propaganda” azt a hírt vitte az emberekhez, hogy Gorbacsov Prágában tárgyalt a CSKP vezetőivel, ma pedig azért jött Pozsonyba, hogy hivatalosan találkozzon Dubčekkel, de ezt Dubčeknek megtiltották.

1988 augusztusa. Prágában diákok, fiatalok, a szocialista országok ellenzéki mozgalmi gyülekeznek a „baráti segítségnyújtás” huszadik évfordulójáról megemlékezni. Magyarországról is érkezett egy csoport: Deutsch Tamás, Pesty László és néhány barátjuk. Husák rendőrsége keményen bánt velük, rabosították őket, börtönben töltöttek napokat. A nemzetközi tárgyalások és egyeztetések után a börtönből szabadultak, de Csehszlovákia területéről ki lettek tiltva.

1989. augusztus–november. A kommunizmus magyar, lengyel és keletnémet bukása elindította a tüntetéseket a csehszlovák rendszer ellen is Prágában és Brnóban. Eleinte ezeket elfojtották, de az állambiztonság egyre gyengébben tudott fellépni a gyarapodó számú tüntetők ellen. 1989. november 18-án létrehozták a Civil Fórumot. Ebbe beépítették a Charta '77 mozgalom emberjogi vezetőit is. A Civil Fórum célkitűzése az volt, hogy összefogja és megszervezza a különböző ellenzéki csoportokat, és a kormánnyal tárgyalásokba kezdjen. November 27-re általános sztrájkot hirdettek, ami megmutatta, hogy a régi kormányzat társadalmi támogatás nélkül maradt, és pár nap múlva össze is omlott. November 29-én megszűnt a kommunista párt egyeduralma. December 10-én új kormány alakult, kisebbségben lettek a kommunisták. December 28-án Alexander Dubček lett a parlament elnöke, Václav Havel pedig a köztársasági elnök. 1990. június 8–9-én megtartották a választásokat is, ahol megerősítették a bársonyos forradalom vezetőit.¹⁵

1992. november 7-én elhunyt Alexander Dubček. Néhány héttel előtte autóbalesetet szenvedett. Olaszországban kórházi ápolása során szépen gyógyult, mikor a gyógyuló Dubčeket hazaszállították Prágába, a kórházban az állapota rohamosan romlott, és november 7-én elhunyt. Gyanús körülmények...¹⁶

A prágai tavasz és Dubček munkássága „korán” jött. A vaskalapos Brezsnyev keményen elfojtotta a reformokat és az „emberarcú szocializmust” 1968-ban. Viszont mindez kedvező körülményeket talált volna 1985-től, Gorbacsov idejében. Janus Pannonius sorai jutnak az eszembe:

„Herkules ilyen a Hesperidák kertjébe’ se látott,
Hősi Ulyxes sem Alcinous szigetén.
Még boldog szigetek bő rétjein is csoda lenne,
Nemhogy a pannon-föld északi, hús rögein.
S íme, virágzik a mandulafácska merészen a télben,
Ám csodaszép rügyeit zúzmara fogja be majd!
Mandulafám, kicsi Phyllis, nincs még fecske e tájon,
Vagy hát oly nehezen vártad az ifjú Tavaszt?”¹⁷

JEGYZETEK

- 1 Moldova György: *Kádár János. Urbis* 9 Moldova: i. m.
Könyvkiadó, Budapest, 2006, I–II. kötet.
- 2 Dunavölgyi Péter: *Öröm és büszkeség a két do-* 10 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX.*
mináns érzés, ha az elmúlt évtizedekre gondolok. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- 3 A fordítás alapjául szolgáló újságcikk a Literárni 11 Az új gazdasági mechanizmus előtt a gyári mun-
listy című prágai irodalmi folyóiratban jelent kás reggelije fél liter tej és 2 zsömlé volt. Az új
meg. Ezenkívül a cikk megjelent még a Student gazdasági mechanizmus idejétől már 1-1 szelet
és a Mladá fronta c. ifjúsági lapokban, a Práce felvágott is jutott a zsömlébe.
- 4 Fencsik László (szerk.): *Politikai kieszótár.* 12 Benkő Péter – Szabados István: *Magyarország*
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971. *gazdaságtörténete 1944–1988.* Távoktatási
5 Uo. Universitas Alapítvány. Általános Vállalkozási
6 József Attila: *Ars Poetica.* In: *József Attila költe-* Főiskola, Budapest, 1998.
ményei. Helikon Kiadó, 1985.
- 7 Haraszi Gyula: *Lakodalmas bevonulás.* Magyar 13 Rózsalyi László: *Magyar olimpiai lexikon*
Nemzet, 2008. augusztus 16. 1896–2000. Helikon Kiadó, 2004.
- 8 Duray Miklós: *Lecke az elvtársaktól.* Magyar 14 Szabad Európa Rádió Forgószínpad c. műsora,
Nemzet, 2008. augusztus 16. 1984. július 29.
- 9 15 Jan Palmowski: *Oxford Dictionary of*
Contemporary World History. Oxford University
Press, 2004.
- 16 Dunavölgyi: i. m.
- 17 Janus Pannonius: *Egy dunántúli mandulafáról.*
(Weöres Sándor fordítása)